

AHMADOU KOUROUMA'NIN ALLAH MECBUR DEĞİL Kİ İSİMLİ ROMANININ ŞİDDET VE İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

*Hasibe Meltem Akın**

GİRİŞ

Fildişi Sahil’li Ahmadou Kourouma, günümüzde halen Frankofon yazın dünyasının önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kourouma, bağımsızlığını kazanan Fildişi Sahili hükümetine karşı fikirde olduğu için, Afrika’nın çeşitli ülkelerine sürgüne gönderilir ve birçok defa hapse girmek zorunda kalır (Djian, 2010, s. 20). Fransa’nın eski sömürgesi olan Fildişi Sahili ve diğer Batı Afrika ülkeleri 1960’lı yıllarda bağımsızlıklarını elde etseler de ekonomik olarak Fransa, Belçika gibi ülkelere bağlı kalmaya devam etmişlerdir. Eski sömürge ülkelere karşı olan bağımsızlık mücadelelerini kazanıp, ekonomik olarak bağımsızlığını kazanamayan Fildişi Sahili ve diğer Batı Afrika ülkelerinde bu durum üzerine yeni bir sistem oluşur. Bu oluşan yeni sisteme, neo-kolonyalizm ya da bir başka şekilde söyleyecek olursak yeni sömürgecilik denmiştir (Yassıtepe Ayyıldız, 2021, s. 312-312). Bu oluşan yeni sömürgecilik politikasına karşı olan muhalif duruşu ve Afrika toplumuna olan eleştirel bakış açısı, Ahmadou Kourouma’nın güdümlü bir yazın ortaya koymasına olanak sağlar. Yazdığı romanlar birçok dile çevrilmeyle beraber, genel olarak söz konusu bu romanlarında Siyahilerin durumunu, onların kimlik arayışlarını, çeşitli kabilelerin kültürlerini, Batı Dünyası karşısında asimile

* Dr. Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, meltemakinfr@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6900-0955

olma durumlarını, bağımsızlık savaşını, iç savaş ve kabile savaşlarını konu edinir. Bu konular üzerinde dururken de en çok çocuk-askerler ve kadınların bu toplumlardaki yerini ve durumunu ele alır. Ahmadou Kourouma'nın Afrika kıtasındaki yaşanan savaşlara tanık olması, romanlarında ele aldığı durum ve olayları tüm gerçekliği ile yansıtarak anlatmasına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, romanlarında değindiği sorgulamalar etrafında, toplumdaki ahlaki değer yargılarını da derinden eleştirir.

Ahmadou Kourouma yazdığı romanlarda Fransız dilini yaratıcı bir şekilde kullanması ve Afrika sözlü geleneği unsurlarını romanlarına dâhil etmesiyle de tanınır. Belki de en önemli eseri olarak kabul edilen *Allah mecbur değil ki* isimli romanını 2000 yılında yayımlamıştır. Bu eser yayınladığı dönemde oldukça ses getirerek Fransa'nın önemli edebiyat ödülü olan Reneudot'a layık görülmüştür. Kourouma, yine aynı yıl içinde eserlerinin tümüne ithafen Jean Gionot ödülünün de sahibi olmuştur.

Ahmadou Kourouma, eserlerinin her şeyden önce politik olduğunu vurgular ve bunu yaparken de aslında romanlarında farklı bir dil, biçim yaratır. (Djian, 2010: s.126). Bununla birlikte, Kourouma romanlarında Afrika gerçekliğini okuyucuya farklı bir biçimde yansıtarak gerçekten de frankofon yazarlar arasında ayrı bir yer edinmiştir. Afrika gerçekliğinin Kourouma tarafından böylesine farklı bir şekilde ele alınması ile söz konusu roman, yayınlandığı dönemde oldukça yankı yaratır. Kourouma'nın bu başarısının, Afrika'yı bütün karmaşıklığıyla anlatan bu gerçeklik etkisini yansıtmaya yeteneğinden kaynaklandığını ve yazarın kullandığı dilin, biçimin yarattığı karakterlerin kök saldığı bağlam ve sözlü gelenek tarafından şekillendiğini görüyoruz (Koné, 1995, s. 13-22). Bu politik yazar, bir yandan Afrika kıtasında tanık olduğu şiddet olaylarına karşı öfkesini dile getirirken, diğer yandan da yaşanan gerçekliği bir ayna gibi okuyuculara gösterir. Aslında yazınının ve kaleminin gücünü kullanarak, Kourouma'nın Fildişi Sahili'nin politika sahnesinde önemli bir rolü olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

1. ALLAH MECBUR DEĞİL Kİ

Yazar, söz konusu bu romanda, kendisini Batı Afrika'daki iç savaşın dehşetinin içinde bulan Birahima isimli on yaşındaki bir çocuğun hikâyesini anlatmaktadır. Kourouma'nın bu romanı için bir tür oluşum romanıdır diyebiliriz (alm. bildungsroman) (Walsh, 2008 s.8). Oluşum romanı, bir bireyin oluşum dönemini ve sonunda ulaştığı durumu ele alan roman türüdür. Romanda, Birahima'nın babasının ve annesinin ölümünün

ardından halasının yanına giderken yolda yaşadığı maceraları, çocuk bir bireyken çocuk-asker oluşu anlatılır. Bir oluşum roman türü olarak kabul gören Kourouma'nın *Allah mecbur değil ki* adlı yapıtı, Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin "oluş" kavramının gerçekleşmesi için gerekli olan durumla da örtüşecektir.

Bu hikâye tamamen bir kurgu olsa da Afrika'da yaşanan iç savaşlarda ve kabile savaşlarında çocuk-askerlerin kullanılması gibi toplumsal bir gerçekliği, bir çocuğun anlatımıyla dile getirmiştir. Dolayısıyla bu roman, gerçek bir toplumsal olayı tüm detayları ile gerçekçi bir şekilde ele aldığı için, okuyucu nezdinde bu kadar etkili olmuştur. Romanda anlatılan olaylar, Fildişi Sahili ve Liberya'yı parçalayan silahlı çatışmalar sırasında geçmektedir. Bu silahlı çatışmaların en büyük gücü olan çocuk-askerlerin birer insan öldürme mekanizması haline getirilerek, söz konusu bu savaşların asıl askeri gücünü çocuklardan aldığını gözler önüne serer.

Romanın ana karakteri Birahima, annesi ölünce halasının yanına giderken yolculuk esnasında isyancı milisler tarafından zorla silah altına alınır ve ardından bir çocuk-asker olur. Okuyucu, onun masum gözlerinden savaşın dehşeti ve vahşetinin yanı sıra Birahima'nın karşılaştığı ahlaki ikilemlere de tanık olmaktadır. Roman, kanlı bir çatışma zemininde şiddet, zulüm, hayatta kalma çabası ve çocukların öğrendikleri şiddet sırasında kaybolan masumiyet temalarını ele alır.

2. ÇOCUK-ASKER KAVRAMI

Afrika'daki ülkelerin birçoğu sömürgecilik sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte bağımsız birer ülke haline geldiler. Fakat bu ülkelerde bağımsızlık savaşından sonra başlayan ve günümüzde hala büyük oranda devam eden iç savaşlara, ya da diğer ülkelerle olan savaşlara devam ettiğini görmekteyiz. Açlık, yoksulluk, hastalık gibi temel problemlere sahip olan bu kıta, bir de tüm bunların üzerine eklenen iç savaş ve sivil savaşlarla birlikte gelecek nesillerin de sağlıklı bireyler olarak yetişmesine engel olmaktadır. Bu kavram, Fransız gazeteci ve yazar Philippe Champleau'nun *Çocuk askerler savaşın kurbanları mı yoksa suçluları mı?* (Enfants-Soldats Victimes ou Criminels de la guerre?) isimli kitabında yazdıkları doğrultusunda tanımlanabilir:

18 yaşının altında düzenli bir askeri güce ya da silahlı bir grubun bir parçası haline gelen her birey bir çocuk askerdir. Çocuk-asker tanımı sadece silah taşıyan kişiler değildir aynı

zamanda aşçı olarak, nakliye desteği verenler, haberciler, bu gruba üye olmayıp bu tarz gruplarla beraber hareket eden herkes hatta cinsel amaçlar için kullanılan ya da zorla evlendirilen genç kızlar da çıkarları doğrultusunda hizmet etmek üzere yetiştirilmektedir (Chapleau, 2007: s.8).

Söz konusu çocuk-askerlerin romanda anlatılan bu ve benzeri askeri(!) toplulukta kalmalarını sağlayan unsurlar ise, neredeyse hiçbirinin ailesinin olmaması, yoksulluk ve açlık durumunda kalınan çaresizlik, güvende olamama duygusuna karşılık verilen silahla kendini bir anlamda güvende hissetme arzusu ve son olarak da uyuşturucu bağımlısı haline gelmeleridir. Verilen uyuşturucu sayesinde kontrol edilmeleri, yönetilmeleri ve bu askeri birliğe olan bağlılıkları kolay hale gelen bu çocuk-askerlerin görevi, her an öldürmeye ve ölmeye hazır olmalarıdır. Savaşlar nedeniyle zaten şiddet atmosferinin ortasına doğan çocuklar, bir çocuk-asker olduklarında ise bu şiddet mekanizmasını kimi zaman harekete geçiren, kimi zaman da devam ettiren bir unsur, hatta öyle ki insani özelliklerini kaybeden bir yaratık haline geldiklerini söylemek mümkündür. Çünkü bu çocuk-askerler kendi benliklerini, kimliklerini, insansı tüm özelliklerini yitirerek birer ölüm makinasına dönüşmüşlerdir artık.

Her anlamda kimliklerini kaybeden bu çocuk-askerlerin üzerinde görevini belirten ve askeri rütbesini gösteren başka bir kimlikleri vardır artık. Philippe Chapleau'nun da vurguladığı gibi, şiddetle tanışan bu çocuklar artık birer askere dönüşmüşlerdir, kendi çocuk kimlikleri yok edilerek sözde asker kimliklere sahiptirler: *“Yerel askeri toplulukların ortaya çıkması, silah krizlerindeki politik ve ekonomik devrimler ve çatışmaların çoğalması savaşan bu çocuklar için yeni kimliklerinin oluşmasına olanak sağlamıştır”* (Chapleau, 2007, s. 8). Çocuk-askerlere verilen bu sözde asker kimliklerini Ahmodou Kourouma romanının içeriğine ise bu şekilde yansıtır:

Çocuk-asker Yüzbaşı Kid toprağa verildikten hemen sonra, Albay İyi Peder'in düzeni içindeki yerimizi aldık. Ben çocuk-askerlerin kışlasına gönderildim. Bana erişkin bir insana ait eski bir paraşütçü kıyafeti verdiler. Çok bol geliyordu. İçinde yüzüyordum. Albay İyi Peder, yapılan resmi törenden sonra bana bir Kalei verdi ve beni teğmen yaptı. Çocuk-askerleri, yani bizleri şişirmek için rütbeler veriliyordu. Her biri yüzbaşı, komutan, albaydı; en düşük teğmen rütbesiydi. Bende Kaleş,

eski bir silahtı. Albay bana silahı nasıl kullanacağımı kendisi öğretti. Kolaydı, tetiği çekmek yeterliydi, sonra takataka başlıyordu. Ve öldürüyordu, gerçekten öldürüyordu; canlılar sinek gibi yere seriliyorlardı (Kourouma, 2013: s. 70).

Bu çocuklara kendi kimliklerinin yok edilmesi karşılığında gücü temsilen çeşitli askeri rütbeler, asker kıyafetleri, düzenlenen sözde askeri törenler ve verilen silahlar onların yeni birer kimlik edinmelerini sağlar: çocuk-asker kimliği. Dünyadaki çocuk-asker sayısının %40'nın Afrika ülkelerinde olduğu bilinmektedir. Her zaman doğduğu toprakların sorunlarına karşı büyük bir hassasiyetle değinen yazar için, bu çocuk-asker sorunsalına değinmek neredeyse kaçınılmazdı. Zaten Ahmadou Kourouma da yazdığı bu romanı Cibutili çocuklara adanarak şöyle not düşmüştür: *Bu kitap sizin isteğiniz üzerine yazıldı.* (Kourouma, 2012: s.).

3. BİR BİREY OLARAK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDEN ÇIKIP ÇOCUK-ASKERLİĞE “OLUŞ” SÜRECİ ÜZERİNE

Afrika topraklarında yaşayan çocukların büyük bir çoğunluğu ne yazık ki küçük yaşlardan itibaren şiddetle tanışmaktadır. Öncelikle bu topraklardaki zorlu yaşam koşulları, onları sürekli olarak şiddete tanık olmasına neden olmuştur. Her çocuk-asker öncelikle bir çocuk olduğunu belirtmek gerekir. Çocuk-asker olma durumu ise daha sonradan şiddetle insanın karşılaşma sürecinde bazen bir zorunluluk olarak bazen de başka bir seçenek olmadığı için bile isteye girilen bir süreçtir. İşte bu süreci Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin “oluş” kavramı ile açıklamak uygun olacaktır. “Oluş” kavramı Deleuze ve Guattari tarafından, *Bin Yayla* (fr: *Mille plateaux*, 1980) isimli eserleri ile ortaya atılan önemli imgesel bir kavramdır. Bu kavram, ortaya çıktığı zamandan beri sadece felsefi söylem sınırları içerisinde kalmamış, aynı zamanda yazın dünyasında da yankı bulmuştur (Aksoy Alp, 2022: s.8). Bu imgesel kavramı kısaca tanımlamak gerekirse; “oluş” süreci Deleuze ve Guattari'nin köksap bağlamındaki süreçlerden biri olarak ele alınır. Deleuze ve Guattari'ye göre “oluş” dünyanın sürekli meydana geldiği, bizim ilişki içinde ve bir ölçüde gördüğümüz süregiden bir süreçtir. Kimlik söz konusu olduğunda ise “oluş” deneyim ve muhalefet, başkalık ve farkın düşünümsel anlama yetisi aracılığıyla nasıl biçimlendiğini (ya da şekillendiğini) açıklar (Sutton&David. 2013: s. 160). Dolayısıyla, kimliği bu kavram çerçevesinde ele alırsak; kimliğin aslında dinamik, devingen bir dönüşümü ve sürekli değişim süreci olarak ifade eder. Köksap, Deleuze ve Guattari tarafından ortaya atılan bir metafor olup söz konusu bu kavramda ağlar, organik yapılar

ve hatta düşünce süreçleri gibi hiyerarşik olmayan ve merkezi olmayan sistemler olarak tanımlanır. Bir köksapta sabit bir merkez veya hiyerarşi yoktur; bunun yerine çok sayıda bağlantı vardır. İşte bu bağlantıların her biri bir “oluş” sürecinden geçer ve artık koptuğu noktadan başka bir yöne doğru ve başka bir şeye doğru evrilir. Birisi oluşurken, kendisi değiştiği kadar oluştuğu şey de değişir. Oluş, bir taklit ya da asimilasyon olgusu değil, çifte yakalanma olgusudur, paralel olmayan evrimi, bir başka şekilde söyleyecek olursak sürekli değişimi anlatır. Doğal olarak, bu oluş sürecinin doğasında bir dönüşüm vardır. Sabit bir varış noktası ya da bir son yoktur. Kimlikler ve ilişkiler sabit değildir ve sürekli gelişmektedir. Özetleyecek olursak, Deleuze ve Guattari'nin bu projesinde varlıktan çok “oluş” üzerindeki vurgu ile bütünleşir ve bu durum özgül bir biçimde gerçekleşir. “Oluş”un her türlü temel veya kuruluştan yoksun, olduğu haliyle oluşunu açıklamaya çalışırlar. Dolayısıyla “oluş”un içkinliğini kabul ederek varlığın temelini ortadan kaldırır. Çünkü oluş sürekli, devingen ve sonsuzdur ve “varlıklar” da bir hayat-oluş akışındaki duraklardır (Clairebook. 2013: s. 170-171). Dolayısıyla bireylerin kimlikleri sürekli bir “oluş” içerisinde ve bu durum durmadan devam eder.

Deleuze ve Guattari'nin bu “oluş” kavramı şöyle açıklar: büyük ölçüde gündelik işlevin ötesinde bir hayat gücünü ve değerini göstermeye yönelikti. Önceden kavranan bir amaca bir amaca yönelik bir oluş değil, ama bizahiti değişim için bir oluşturma (Clairebook, 2013: s.27). Bu bağlamda, çocuk-asker olma kavramını köksapsal bir çerçevede ele alırsak, bu onların deneyimlerinin ve kimliklerinin durağan olmadığı, çevrelerine, etkileşimlerine ve deneyimlerine yanıt olarak sürekli geliştiği/değiştiği anlamına gelir. Dolayısıyla çocuk-asker olma durumunu bir “oluş” olarak düşünebiliriz. Çocukların bu “çocuk-asker olma” durumuna evrilmeleri aslında onların şiddetle tanışma ve bu “oluş” yolculuğunda şiddetin onlara eşlik etmesi durumu olarak ele alınabilir. Çünkü şiddet onları değiştiren ve başkalaştıran, kısacası onları var oldukları kimliklerinden uzaklaştırarak birer şiddet mekanizması haline dönüştüren temel bir unsur haline gelmiştir artık.

4. YAZINDA İNSAN VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Yazın dünyasında şiddet kavramı genellikle insan doğasında var olan çatışmaları ve gerilimleri anlatmak için kullanılır. Öfke, kıskançlık, intikam ve güç arzusu gibi insan psikolojisinin karanlık yönlerini bir eserde yansıtılması olarak kısaca söylenebilir. Yazarlar, şiddet içeren

anlatılar aracılığıyla adaletsizliğe, baskıya, ayrımcılığa veya sistemik şiddete karşı seslerini yükseltebilir, bu konularda farkındalığı artırabilir ve okuyucuları harekete geçmeye teşvik edebilir. Genellikle bireylerin acımasız veya trajik koşullara nasıl tepki verdiğini inceleyerek dayanıklılık, hayatta kalma ve ahlak analizine olanak tanır. Bu anlamda şiddet ve insan ilişkisi kapsamında yazında şiddet, insan psikolojisini araştırmaktan toplumsal eleştiriye, sürükleyici bir atmosfer yaratmaya kadar pek çok amaca hizmet edebilecek güçlü bir anlatım aracıdır. Bu bağlamda şiddet, insan deneyiminin karmaşıklığına dair bir bakış açısı sunarken aynı zamanda da okuyucuları hayatın karanlık yönleri üzerinde düşünmeye davet eder. Bunun sonucunda da birtakım sorgulamalar etrafında eyleme geçilmesine neden olabilir. Tüm bu bağlamlar doğrultusunda, Ahmadou Kourouma'nın *Allah Mecbur Değil Ki* isimli romanı, yazın ve şiddet kapsamında analiz edilmesi gereken bir eserdir. Bunun nedeni, bu romanın çocuk-askerlerin konu olduğu kurgusal bir eser olsa da tamamen gerçek bir olayı/problemi yansıtan ve okuyucun önüne gerçekleri seren bir eser olmasından kaynaklanmaktadır. Kısaca söyleyecek olursak, Allah mecbur değil ki, savaşın şiddet boyutunu ve çocukların görülen, tecrübe edilen bir çocuk-asker olan Birahima'nın gözünden gerçekçi bir şekilde ele alan, aynı zamanda bu yıkıcı çatışmaların ahlaki ve sosyal yönlerine derinlemesine yansıtan önemli bir oluş (bildungsroman) romandır.

5. BİRAHİMA KARAKTERİ ETRAFINDA ÇOCUK-ASKER “OLUŞ” SÜRECİ VE İNSAN-ŞİDDET BAĞLAMI

Söz konusu romanda, Birahima isimli bir çocuğun çocuk-asker olma yolunda giden hayatından kesitler anlatılır. Roman kurgusal olsa da Afrika'da sıklıkla rastlanan sosyo-politik bir gerçekliğe, sorunsala dayanmaktadır. Roman gerçeklik algısını yazarın kullandığı biçem ile de yansıtır. Romanı baştan sona, Fildişi Sahili'nde sözlü bir dil olarak bilinen Kreolce'yi Fransızca ile karıştıran bir biçemi tercih etmiştir yazar. Çünkü aslında dilin ilgisi sadece sözdizimsel ve sözcüksel özgünlüğünde değil, aynı zamanda gerçekliği tatmin edici bir şekilde tercüme etme kapasitesinde de yatmaktadır. (Koné, 1995: 13-22). Romanın ilk sayfalarında gözümüze çarpan ilk şey, çocuk karakterin yaşadığı ötekileşme duygusunu kullandığı dil ile açıklamasıdır. Romanın ilk cümlelerine Birahima şöyle başlar:

“Ama önce... ve bir... Adım Birahima. Küçük zenciyim ben. Kara derili ve çocuk olduğum için değil. Hayır! Ben küçük zenciyim, çünkü kötü Fransızca konuşuyorum. İşte böyle.

Büyük olsanız, hatta yaşlı, hatta Arap, Çinli, Beyaz, Rus ve hatta Amerikalı olsanız, Fransızca'yı kötü konuştunuz mu, küçük zenci dili konuşuyorsunuz derler, küçük bir zenci bile olsanız. Bunun böyle olmasını isteyen, her gün konuşulan Fransızca'nın yasasıdır.” (Kourouma, 2002: s.9)

Birahima hem zenci olduğu için hem de kötü Fransızca konuştuğu için roman boyunca kendisini hep ötekileşmiş bir çocuk olarak yansıtır. Küçük zenci (fr. petit nègre) aslında bozuk Fransızca anlamına gelir. (Kourouma, 2013: s. 9) Roman boyunca bu düşüncesini yineler ve kötü Fransızca'sını sürekli olarak Larousse ve Petit Robert gibi sözlükleri referans göstererek ne demek istediğini anlatmaya çalışır ya da bir anlamda kullandığı kelimenin doğru olduğunu ispat etmeye çalışır.

Kölelik ve sömürgecilik gibi kavramlar var olduğundan beri Siyahilere hep bir “öteki” olma durumu yüklenmiştir. Frankofon yazında sıklıkla olarak dile getirilen bir durum olarak, bu ötekileşme algısını Ahmadou Kourouma'da romanda ele alır:

Öfkeden mosmor olmuştum. Hayır... benim gibi zenci olan biri asla mosmor olmaz: Bu beyazlara özgü bir şeydir. Zencinin suratı asılır. Öfkeden suratım asılmıştı, kudurmuştum. Fetişçiler üçkağıtçıdır (üçkağıtçı, ciddiyetsiz, hayalci insan demek; benim Larousse'a göre). İşin şakaya gelir yanı yoktu! Fetişçilere bakılırsa, keçi eti yendiği için üç ölü vermiştik. Böyle büyük aptallıklar yumurtluyorlardı. İnanılır gibi değildi! (Kourouma, 2012: s.111)

Birahima roman boyunca sürekli olarak argo kelimelere başvurur ve bunları kullanmak için de genellikle kendi anadili olan malinke dilini tercih eder. Fakat bununla yetinmeyerek, bir de bu kelimelerin anlamlarının sözlükten Fransızca karşılıklarını verir:

...Ve üç... Ben küstahım, keçi sakalı gibi de yamuğum ve dilim serseri dili. Kravatı düzgün bağlanmış Kara Afrikalı zenci yerliler gibi, *Bok! Fahişe! Salak!* demem. Faforo, gibi Malinke sözcüklerini kullanırım (faforo, babalarinki, babaminki ya da babaninki, yani onun cinsel orhanı demek). Valahe, derim (valahe, vallahi demek). Malinkeler benim kendi ırkımdır. Hani şu, Fildişi Sahili'nin kuzeyinde, Gine'de ve Gambiya'da, Sierra Leone ve Senegal, vb. gibi öteki boktan

muz cumhuriyetlerinde kalabalıklar halinde yaşayan Kara Afrikalı zenci yerli türü.

Aslında yazarın özellikle bu tarz bir dil benimsemesi de şiddetin bir yansıması olduğunu söylemeliyiz. İnsan ancak öfke duygusu ile hareket ettiği zamanlarda daha fazla argo kullanır ve bu durumunda bu biçimin roman boyunca süreklilik göstermesi de şiddetin insan diline yansımasıdır.

... Ve beş... Boktan yaşamımı, kerhaneyi andıran yaşamımı düzgün bir dille, uygun bir Fransızca ile anlatabilmek için ve okkalı sözcükler kullanırken elim ayağım birbirine dolaşmasın diye, dört tane sözlük edindim: Larousse ve Petit Robert, Kara Afrika Fransızcası Sözlüğü, Harrap's Sözlüğü. Bu sözlükleri, okkalı sözcükler aramak, bu sözcükleri öğrenmek, özellikle de açıklamak için kullanıyorum.

Bu sözlükleri kullanmasındaki amaç sadece kendini doğru ifade etmek değil, hangi sözlüğü kullanırsa kullansın bir zenci Fransızcası kullandığı için “öteki” olduğunu anlatmaktır bir anlamda.

Yazarın kullandığı bu argo dil, şiddet etrafında başkalaşım geçirerek bir çocuk olma durumundan çocuk-askerliğe geçiş süresince dile yansır. Ayrıca Deleuze ve Guattari müziği, müzikaliteyi ve müzikte tekrarlanan nakaratı ve çocuk oyunlarını anımsatan tekerlemeyi (fr. ritournelle) çocukla ilişkilendirirler (Aksoy Alp, 2022: s.6). Bu bağlamda, Birahima'nın roman boyunca tekrarladığı faforo ve gnamokode sözcükleri onun çocuk asker “oluşu” nedeniyle şiddet ortamında ortaya çıkan öfkesinin büyüklüğünü gösterir. Çünkü Birahima roman boyunca özellikle bazı sözcükleri (faforo: babamınki / gnamokode: piç gibi) sürekli tekrar ederek, bir anlamda bu öfke duygusunu müziksel bir şekilde yansıtır:

Oturun beni dinleyin. Ve ağzımdan çıkan her şeyi bir kenara yazın. Allah olup bitenlerde adil davranmaya mecbur değil. Faforo (babamınki)! (Kourouma, 2013: s. 13)

...

Mevsimi geldiğinde altında durup güzel meyvelerini topladığınız karite ağacına (meyveleri yağlı tereyağ ağacı) her zaman şükretmek gerekir. Ben, Balla'ya asla nankörlük etmeyeceğim. Faforo (babamınki)! Gnamokode (piç)! (Kourouma, 2013:s.16)

...

Sağ bacağındaki ülser gibi, çürümüş bir güzellik, kulübenin dumanları ve kokuları içinde seçilemeyen bir ışık. Faforo! Valahe! (Kourouma, 2013: s.19)

...

İki kalçasının üzerinde kesik kesik yürümeyi sürdürdü. Faforo (babaminki)! (Kourouma, 2013: s.25)

...

Neme lazım, gnamokode (piçlik)! (Kourouma, 2013: s.27)

Ve fetişçilerin bunun uygunsuz bir zamanda keçi eti yemiş olmasından kaynaklandığını söylediklerini anımdadığımda, daha büyük bir öfke duyuyordum. Faforo! (Kourouma, 2013: s.116)

...

Çünkü bu ülke elmas, altın ve her türlü kokuşmuşluk bakımından zengindi. Faforo (babanki)! (Kourouma, 2013: s. 158)

Birahima'nın sürekli kullandığı bu argo sözcükler, onun hem tanık olduğu şiddet olaylarındaki öfkesini dile getirirken hem de var olan düzen üzerine yaptığı sorgulamaları yansıtır (Aksoy Alp, 2022: s.11). Dolayısıyla bir çocuk-asker “oluş” sürecinde olan Birahima'nın yansıttığı argo dil de bu “oluş”un artık doğal bir sonucudur.

Romanın anlatıcısı ve ana karakteri olan Birahima, kendisini okuyucuya şu şekilde tanıtır:

“Çünkü ben henüz bir çocuğum. On ya da on iki yaşındayım ve çenem çok düşüktür. (...) Köydeki gelenekler işte bunlardır ama. Ama ben çoktan beri köy geleneklerini iplemiyorum; çünkü Liberya'daydım. Kalaşnikof'la (ya da Kaleş'le) çok insan öldürdüm, kanif ve daha birçok kuvvetli uyuşturucu kullandım.”

Bu alıntıda, ana karakter kendisinden bahsederken, kendini şiddetin gölgesinde tanımlar. Buradan şunu anlıyoruz ki, henüz daha on ya da on iki yaşlarında olan çocuklar ellerine kalaşnikof alıp, uyuşturucu etkisi altında şiddet uygulamaya son derece yatkın bir duruma gelmektedirler.

Birahima annesi öldükten sonra halasının yanına Liberya'ya gönderilmek üzere Yakuba adında bir grigriman (Afrika geleneklerine göre büyü ve muska yapan kişilere verilen isim) ile birlikte yollara düşer. Birahima Liberya ve çocuk asker olma fikri hakkında şöyle söyler:

Harika bir ülke. Orada kabile savaşları vardı. Orada, benim gibi sokak çocukları çocuk-asker oluyordu, benim Harrap's sözlüğüne göre, Amerikanca Pidgin dilinde small-soldiers denen şey yani. Küçük askerlerin her şeyi ama her şeyi vardı. Kalaşnikofları vardı. Kalaşnikoflar, bir Rus'un icat ettiği, durmadan ateş eden tüfeklerdir. Kalaşnikof'u olan çocuk-askerlerin her şeyi ama her şeyi vardı. Paraları, hatta Amerikan dolarları bile vardı. Ayakkabıları, rütbe şeritleri, radyoları, kasketleri, hatta 4x4 denen arabaları bile vardı. Valahe diye bağırdım. Valahe! Liberya'ya gitmek istiyordum. Hemen, hem de hemen. Bir çocuk-asker, bir küçük asker olmak istiyordum (Kourouma, 2012: s. 42).

Çocuk asker olma isteği aslında sadece karın tokluğuna, belki de ele geçebilecek az miktarda para, silah ve aslında en önemlisi silah sayesinde elde edilecek güç ve şiddet sayesinde toplumda kendine yeni bir yer edinmeye çalışma çabasından başka bir şey değildir. Yine romanın ilerleyen sayfalarında çocuk-askerlerin şiddete başvurarak şunları yaptığı belirtilmektedir:

Kabile savaşlarının hepsinde olduğu gibi, Liberya'da da çocuk-savaşçılar, küçük savaşçılar paralı asker değildir. İnsanları öldürür, alınabilecek neleri varsa alıp götürürler. Tüm kabile savaşlarında olduğu gibi, Liberya'da da askerlere para ödenmez. İnsanları kırıp geçirir, el konulabilecek her şeylerine el koyarlar. Çocuk-askerler karınlarını doyurmak ve doğal ihtiyaçlarını karşılamak için, el koydukları her şeyleri yok pahasına satarlar (Kourouma, 2012: s.48-49).

Buradan da anlaşılabileceği gibi, şiddete alıştıırılan çocukların rutininde insanları öldürmek ve soygunculuk yapmak vardır. Bununla birlikte insan olmaktan çıkıp neredeyse bir ölüm makinasına dönüşürler. Aldıkları afyon sayesinde kimi ve neyi öldürdüklerinin farkında bile değildirler çoğu zaman:

Albay beni yüzbaşı yaptı ve yoldaki bir dönemecin çıkışında kamyonlara durmaları için işaret etmekle görevlendirildi. Pusuların çocuğuydum ben. Bu yüzden de karnım iyi doyuyordu. Kimi zamanda ödül olarak afyon veriyorlardı. Afyonu ilk alışımnda hasta köpekler gibi kustum. Sonra yavaş yavaş kendime geldim ve afyon bana kısa sürede büyük askerlerin gücünü kazandırdı (Kourouma, 2012: s. 75).

Çocuk askerler arasında sadece erkek çocuklar mevcut değildi, kız çocuk-askerlerin sayısı da azımsanmayacak kadardı. Bu kız çocuk-askerlerin bir kısmı birlikte asker olarak görev yapıyorlardı bir diğer kısmı ise mutfak hizmetleri için kullanılabiliyordu.

Çocuk askerler arasında, ötekilere benzemeyen, Fati adında bir kız vardı. Fati, tüm kız-askerler gibi kötü çok kötü bir kızdı. Fati, tüm kız askerler gibi çok afyon çekiyordu ve kafası her zaman dumanlıydı. Fati, o iki çocuğu dalların altında saklandıkları yerden çekip çıkardı. Onlara köylülerin erzaklarını nerede sakladığını sordu. Çocuklar söylenenleri anlamıyordu, hiçbir şey anlamıyordu. Çok küçüktüler. Altı yaşında ikiz çocuklar. Hiç ama hiçbir şey bilmezlerdi. Fati onları korkutmak istedi. Havaya ateş etmeye niyetlendi ama kafası dumanlı olduğundan Kalaşnikof'uyla onları tarayıverdi (Kourouma, 2012: s. 91).

Aldığı afyonun etkisi altında olan kız çocuk-asker, kendinden yaşça küçük diğer çocukları hiç gözünü kırpmadan öldürebilmeyi kendinde bir güç olarak görüyor. Bu noktada, afyona alıştırılan erkek ya da kız cinsiyet fark etmeksizin çocuk-asker, artık insani özelliklerini kaybetmiş canlı bir öldürme mekanizmasına evrilmiştir. Onların bu “oluş” süreçleri durmaksızın devam etmektedir. Çok fazla miktarda afyon alan kız çocuk-asker, artık tam olarak bir robota dönüşmüştür. Tıpkı bir robot gibi masum varlıkların canını almaya şartlandırılmıştır. Afrika kıtasında genel olarak hüküm süren bu çatışma atmosferinde ya da ölüm kalım savaşında, zaten pek fazla seçeneği olmayan bu çocukların günün birinde öleceklerini kabul etmeleri ve bunu beklemeleri ya da zorla veya kendi isteğiyle çocuk-asker “oluş”ları, onların bir bakıma kaçınılmaz sonlarıdır.

SONUÇ

Ahmadou Kourouma, bu romanın çocuk-asker Birahima'nın dilinden okuyucuya aktarır. Eserde aktarılan olay, baştan sona kurgu olsa da yaşanan bölgedeki gerçekliğin bir parçasıdır. İnsanların en masum denilebilen dönemi olan çocukluk döneminden uzaklaştırılarak ve sahip olduğu kimlikleri yok edilerek, şiddet ortamında birer suç mekanizmasına dönüşmüştür. Bu durumu başka bir bakış açısından da ele alacak olursak eğer Philippe Chapleau'nun sorusu gelir aklımıza: Çocuk-askerler bu savaşların suçlusu mu yoksa bu savaşın kurbanları mı? Bu soruya Deleuze ve Guattari'nin oluş kavramıyla yanıtlayacak olursak, bu çocuklar hayatlarına devam edebilmeleri için şiddete maruz kalma ya da şiddeti kullanma seçimini yapmak zorundadırlar. Şiddeti kullanmayı seçen çocuk askerler, masum çocukluk döneminden çıkıp bir öldürme mekanizması gibi çocuk asker olmaya dönüşür, evrilir. Ahmadou Kourouma'nın da romanda belirttiği gibi *"İnsanın annesi, babası, erkek ve kız kardeşleri, halası, amcası yoksa, hiçbir yakını yoksa, yapacağı en iyi iş, gidip çocuk-asker olmaktır."* (Kourouma, 2012: s113).

Bu soruya yanıt verirken şiddetin bir esiri ve kurbanları olarak kendi benliklerini, kimliklerini kaybedip dönüştükleri şey artık başka bir noktadır Deleuze ve Guattari'nin kök-sap bağlamında. Şiddet ortamında devam eden bu çocuk asker "oluş" süreci, onların kimliklerinin yok olmasına neden olmuştur. Ahmadou Kourouma, bu romanıyla şiddetin insan hatta çocuk üzerindeki etkisini ele alarak bu duruma dikkat çekilmesini amaçlamıştır.

Ahmadou Kourouma'nın çalışmaları Batı Afrika'daki silahlı çatışmalara ve çocukların asker olarak kullanılmasına yönelik sert bir eleştiri sunmaktadır. Yazar, savaşın özellikle de çocuklar üzerindeki yıkıcı sonuçlarına dikkat çekerek, bu tür çatışmaları önlemede uluslararası toplumun sorumluluğu hakkında bir anlamda sorgulamalar yapıyor.

KAYNAKÇA

- Aksoy Alp, E. (2022). Raymond Queneau'nun Zazie Metroda adlı yapıtında kız çocuk imgesi. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (Ö11), 425-436 <https://doi.org/10.29000/rumelide.1146656> (29.02.24)
- Chapleau, P. (2007). Enfants-soldats. victimes ou criminels de guerre?, Paris: éd. Du Rocher.
- Colebrook, C. (2001). Gilles Deleuze, (Çev: C. Soydemir), İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1980). Mille Plateaux (Vol. 1). Paris: éd. de Minuit.

- Djian, J-M. (2010). Amadou Kourouma, Paris: Editions du Seuil.
- Kourouma, A. (2002). *Allah Mecbur Değil Ki*, (Çev: A. Derman), İstanbul: Can Yayınları
- Kone, A. (1995). L'effet de réel dans les romans de Kourouma. *Études françaises*, 31(1), 13.
- Steemers, V. (2012). Ahmadou Kourouma by Jean-Michel Djian. *The French Review*, 86(1), 178-179.
- Sutton, Damian, and DAVID-MARTIN J. (2014). "Yeni Bir Bakışla Deleuze", (Çev: M.Özbenk, Y. Başkavak), İstanbul: Kolektif Yayınları
- Walsh, J. (2008). Coming of Age with an AK-47: Ahmadou Kourouma's "Allah n'est pas obligé." *Research in African Literatures*, Indiana University Press 39(1), 185–197. <http://www.jstor.org/stable/20109566> (03.03.2024)
- Yassitepe Ayyıldız, E. (2021). "Neokolonyalizmin Şehrin ve Bireyin Dönüşümüne Etkisi: Koffi Kwahulé'nın Ağaçların Kokusu Adlı Oyunu", *The City: Literary Encounters / Şehir: Edebî Karşılaşmalar*, (Ed: E. Gören, E. Yener Gökşenli, Ş. Eskin, B. Çağlakpınar) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.